

Міністерство освіти і науки України
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
Педагогічний факультет
Кафедра фахових методик і технологій початкової освіти

Тетяна Качак

**Літературна освіта
МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ**

Навчально-методичний посібник

Івано-Франківськ

2017

Качак Т. Б. Літературна освіта молодших школярів: Навчально – методичний посібник / Т. Б. Качак. – Івано-Франківськ, 2017. – 44 с.

Автор:

Тетяна Богданівна Качак, доктор філологічних наук, доцент кафедри фахових методик і технологій початкової освіти Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника

Рецензенти:

Лариса Миколаївна Круль, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри фахових методик і технологій початкової освіти Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника

Наталія Борисівна Максименко, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри фахових методик і технологій початкової освіти Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника

У навчально-методичному посібнику викладено основний зміст лекційних та практичних занять зі спецкурсу "Літературна освіта молодших школярів". До кожної теми додаються список рекомендованої літератури, плани практичних занять та завдання для самостійного опрацювання. Подано програмові вимоги до іспиту (заліку).

Призначення посібника – сприяти засвоєнню студентами теоретичних та методичних знань про застосування компетентнісного підходу до реалізації завдань та змісту літературної освіти молодших школярів; удосконаленню вмінь і навичок використовувати ефективні новітні технології у процесі формування літературної компетенції і розвитку самостійного читання молодших школярів.

Надруковано за ухвалою Вченої ради
Педагогічного інституту
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Протокол № 6 від 15 лютого 2015 р.

ЗМІСТ

Вступ	4
Структура залікових кредитів навчальної дисципліни	6
Структура залікових кредитів навчальної дисципліни (для заочного відділення)	7
Тематика лекційних занять	
Тема 1. Літературна освіта молодших школярів: зміст, завдання, основні напрями роботи	8
Тема 2. Літературна компетенція та компетентнісний підхід до навчання молодших школярів.....	9
Тема 3. Особливості формування читацької компетентності молодших школярів	12
Тема 4. Літературознавча компетенція учнів початкової школи.....	17
Тема 5. Особливості формування особистісно-діяльнісної компетентності молодших школярів.	21
Тема 6. Основи бібліотечно-бібліографічної компетенції.	22
Тема 7. Розвиток самостійного дитячого читання як ознака високого рівня літературної освіти	25
Тема 8. Креативність вчителя та учнів у системі літературної освіти у початковій школі.....	30
Плани практичних занять	33
Завдання для контрольної роботи	41
Питання для підсумкового контролю	42

Вступ

Літературна освіта є важливою складовою всебічно розвиненої особистості, адже впливає на формування культурних та життєвих цінностей людини, вміння усвідомлювати, критично осмислювати, оцінювати, співставляти різні сутності, прояви буття.

Починаючи з дошкільного віку і протягом цілого життя людина вчиться. Сьогодні особливої актуальності набуває питання самоосвіти, яка власне починається із літературної освіти, самостійного дитячого читання. Початковий етап літературної освіти базовий і важливий, бо якщо у випускника початкової школи не сформована правильна читацька діяльність (що складається із читацьких та літературознавчих знань, вмінь і навичок учнів) і самостійність, то на наступних етапах навчального процесу реалізовувати завдання і зміст літературної освіти надзвичайно складно, а подальша самоосвіта потенційно неможлива.

Реалізація завдань та змісту літературної освіти молодших школярів покладена на вчителя початкових класів. Саме тому у процесі підготовки майбутніх вчителів початкової школи особливої актуальності набуває проблема формування їх літературної компетентності, ознайомлення із специфікою літературної освіти; розвитку вмінь і навичок методично правильно організувати навчально-виховний процес на уроці читання.

Мета викладання спецкурсу "Літературна освіта молодших школярів" – доповнити і поглибити знання студентів із методики читання в початковій школі, окреслити особливості компетентнісного підходу до реалізації літературної освіти молодших школярів, розглянути ефективні новітні технології та їх використання у процесі формування літературної компетенції і самостійного читання молодших школярів.

У результаті вивчення дисципліни студенти повинні знати: зміст літературної освіти молодших школярів; складові компоненти літературної освіти; нормативні засади літературної освіти; моніторинг якості літературної освіти молодших школярів; зміст і компоненти літературної компетенції; критерії оцінювання читацької, літературознавчої, бібліотечно-бібліографічної компетенції молодших

школярів; новітні технології розвитку критичного мислення та творчої особистості школяра; особливості розвитку самостійного читання учнів початкової школи.

Студенти повинні вміти: окреслити поняттєвий апарат та особливості літературної освіти молодших школярів; аналізувати навчальну програму, Державний стандарт з читання та інші нормативні документи; виокремлювати складові компоненти літературної компетенції молодших школярів; оцінювати читацькі, літературознавчі, бібліотечно-бібліографічні вміння і навички молодших школярів; розробляти конспекти уроків з читання з використанням методик технологій розвитку критичного мислення та творчої особистості молодшого школяра; складати індивідуальні програми розвитку самостійного дитячого читання учнів 2-4 класів.

На практичних заняттях студенти повинні закріпити знання, набуті у ході засвоєння лекційного матеріалу, та доповнити їх відомостями із самостійно опрацьованих наукових і методичних праць, статей, присвячених проблемі літературної освіти молодших школярів; навчитися розробляти конспекти уроків з читання та програми розвитку самостійного дитячого читання.

У ході вирішення завдань, запропонованих для самостійного опрацювання, підготовки та презентації навчальних проектів студенти вчать: аналізувати зміст літературної освіти молодших школярів, нормативні документи; проводити анкетування та аналіз діючої програми з читання, критеріїв оцінювання літературних знань, вмінь і навичок учнів з метою удосконалення моніторингу якості літературної освіти; підбирати завдання для оцінювання знань, вмінь і навичок учнів з читання; розробляти моделі формування читацької, літературознавчої та бібліотечно-бібліографічної компетенцій учня на основі використання ефективних методик новітніх технологій навчання; удосконалювати схеми аналізу художніх творів різних жанрів для початкової школи з урахуванням індивідуальних особливостей учнів класу; розробляти методичні рекомендації та програми розвитку самостійного дитячого читання.

СТРУКТУРА ЗАЛІКОВИХ КРЕДИТІВ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Тематика занять	лекції	практичні (семінарські, лабораторні заняття)	самостійна робота
-----------------	--------	---	----------------------

Змістовий модуль 1. Літературна освіта. Формування літературної компетенції учнів початкової школи.

Літературна освіта молодших школярів.		2	2
Літературна компетентність та компетентнісний підхід до навчання молодших школярів.	2	2	4
Особливості формування читацької компетентності молодших школярів		2	4
Літературознавча компетенція учнів початкової школи.	2		6
Особливості формування особистісно-діяльній компетентності молодших школярів.	2	2	4

Змістовий модуль 2. Самостійне дитяче читання як ознака високого рівня літературної освіти молодшого школяра.

Основи бібліотечно-бібліографічної компетенції молодших школярів.	2	2	4
Розвиток самостійного дитячого читання як ознака високого рівня літературної освіти.		2	2
Креативність вчителя та учня у системі літературної освіти у початковій школі.	2	2	2

Разом за семестр	10	14	28
-------------------------	-----------	-----------	-----------

СТРУКТУРА ЗАЛКОВИХ КРЕДИТІВ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

для студентів заочного відділення

Тематика занять	лекції	практичні (семінарські, лабораторні заняття	самостійна робота
-----------------	--------	--	----------------------

Змістовий модуль 1. Літературна освіта.

Формування літературної компетенції учнів початкової школи.

Літературна освіта молодших школярів.			4
Літературна компетентність та компетентнісний підхід до навчання молодших школярів.	2	2	2
Особливості формування читацької компетентності молодших школярів			
Літературознавча компетенція учнів початкової школи.	2		2
Особливості формування особистісно-діяльничої компетентності молодших школярів.			

Змістовий модуль 2. Самостійне дитяче читання як ознака високого рівня літературної освіти молодшого школяра.

Основи бібліотечно-бібліографічної компетенції молодших школярів.	2	2	4
Розвиток самостійного дитячого читання як ознака високого рівня літературної освіти.			
Креативність вчителя та учня у системі літературної освіти у початковій школі.	2		4

Разом за семестр	8	4	16
-------------------------	----------	----------	-----------

Тематика лекційних занять

Тема 1. Літературна освіта молодших школярів: зміст, завдання, основні напрями роботи

План

1. Літературна освіта як складова початкової ланки освіти.
2. Мета і завдання, принципи літературної освіти молодших школярів.
3. Основні напрями роботи з формування першооснов початкової літературної освіти.
4. Урок читання як основна форма опанування змісту літературної освіти.
5. Сучасні підручники для читання у початковій школі.
6. Компоненти літературної освіченості молодших школярів.

Літературна освіта – безперервний навчальний процес, яким передбачається оволодіння мистецтвом слова, формування естетичних і художніх смаків людини.

Літературна освіта у системі початкового навчання, спрямована на розвиток інтелектуальної та емоційної сфер кожного учня, дає змогу пізнавати навколишній світ через світ художньої книжки, збагачує знаннями, формує людяне ставлення до дійсності та виховує, стає першоосновою для розвитку мовлення, естетичного почуття молодших школярів.

Метою літературної освіти є залучення школярів до мистецтва читання, ознайомлення з видатними творами національної і світової літератури.

Завдання літературної освіти накладаються на завдання, поставлені перед вчителем, який повинен забезпечити високий рівень реалізації змісту літературної освіти школярів. А саме:

- залучати учнів до мистецтва читання;
- ознайомити із національною та світовою дитячою літературою різноманітної за тематикою та жанровими характеристиками, щоразу розширюючи коло читання;
- сформувати літературознавчі, естетичні знання;
- розвивати читацькі уміння (читати правильно, швидко, виразно, усвідомлено тощо);
- розвивати спеціальні здібності і вміння (за Л. Івановою, це "образне поетичне бачення світу, високий розвиток творчої уяви, особливу емоційну вразливість, добре розвинену здатність реагувати на експресію слова");
- сприяти розвитку творчих літературних здібностей дітей;
- формувати систему морально-етичних та соціальних поглядів на основі прочитаного;
- навчити аналізувати і давати власну рецепцію художнім творам;
- виховувати читацьку самостійність і формувати бібліотечно-бібліографічну компетенцію.

Зміст літературної освіти базується на художньо-естетичному, літературознавчому, логічному принципах

Для повної реалізації мети і завдань літературної освіти молодших школярів важливою базою виступає **висока техніка читання** учнів, читацька компетентність школярів.

Першооснови літературної освіти формуються завдяки таким **основним напрямкам роботи:**

- удосконалення повноцінної навички читання;
- формування умінь школярів адекватно сприймати літературні твори, працювати з дитячою книжкою;
- ознайомлення школярів з дитячою літературою широкого тематичного та жанрового кола, різних українських та зарубіжних авторів;
- розвиток творчих літературних здібностей учнів;
- формування системи морально-етичних і соціальних переконань у зв'язку з прочитаним.

Основною формою опанування змісту літературної освіти є **уроки класного і позакласного читання**, уроки зарубіжної літератури – предмета варіативної частини навчального плану.

Компоненти літературної освіченості молодших школярів:

- техніка читання;
- стійкий інтерес до читання;
- практичні вміння, пов'язані з вибором книг, критичним засвоєнням їх змісту, сформованість читацького кругозору, літературознавчих уявлень та вмінь;
- самовираження через творчу діяльність у зв'язку з прочитаним;
- правильна читацька діяльність і самостійне дитяче читання (сформована читацька самостійність).

Прилучити дитину до читання, сформувати читацьку самостійність та розвивати літературну компетентність кожного учня – мета вчителя, який реалізовує завдання і зміст літературної освіти в початковій школі.

Тема 2. Літературна компетенція та компетентнісний підхід до навчання молодших школярів.

План

1. Компетентнісний підхід до навчання молодших школярів.
2. Літературна компетенція і її компоненти.

Компетентнісний підхід – спрямованість освітнього процесу на формування і розвиток ключових (базових, основних) і предметних компетентностей особистості. Результатом такого процесу буде формування загальної компетентності людини, що є сукупністю ключових компетентностей, інтегрованою характеристикою особистості (О. І. Пометун). Цей підхід базується на концепції компетенцій як основі формування в учнів здібностей розв'язувати важливі практичні

задачі і виховання особистості в цілому. Такий підхід перспективний щодо розробки змісту освіти, оскільки він може надати йому діяльній і практико орієнтованій спрямованості.

Ключові поняття компетентнісного підходу – компетенція і компетентність. **Компетенція** – категорія об'єктивна, суспільно визнаний рівень знань, умінь, навичок, ставлень та ін. у певній сфері діяльності людини як абстрактного носія (норма, вимога, ціль). **Компетентність** – категорія суб'єктивна, особистісна, результат оволодіння певною компетенцією.

Освітня компетенція – це вимога до освітньої підготовки, яка виражається сукупністю взаємопов'язаних смислових орієнтацій, знань, умінь, навичок і досвіду діяльності учня відносно певного кола об'єктів реальної дійсності, необхідних для здійснення особистісно і соціально значущої продуктивної діяльності (А.В.Хуторський).

Розроблення освітніх компетенцій пов'язане з різними рівнями проектування змісту освіти як педагогічної моделі соціального досвіду – **надпредметним, загальнопредметним і предметним**, тому вони утворюють ієрархічно підпорядковану систему. Компонентами цієї системи є компетенції: ключові (надпредметні, метапредметні, базові); загально предметні (галузеві); предметні (спеціальнопредметні).

Ключові компетенції належать до надпредметного рівня змісту освіти, є визначальними, характеризуються до певної міри універсальністю, оскільки реалізуються в "не занадто обмежених" і "не занадто специфічних умовах".

До ключових компетенцій, які пропонуються для початкової ланки освіти, відносять:

- уміння вчитися;
- громадянська;
- загальнокультурна;
- інформаційно-комунікативна;
- здоров'язбережувальна;
- соціальна.

Ключові компетенції мають діяльну форму представлення, що дозволяє оперувати ними, використовувати в якості структурної основи проектування змісту освіти на трьох рівнях: теоретичному, навчального предмета, навчального матеріалу.

Компетенція є суспільною нормою, вимогою, яка стає особистісною характеристикою індивіда в процесі засвоєння і рефлексії учня, перетворюючись у його **компетентність**.

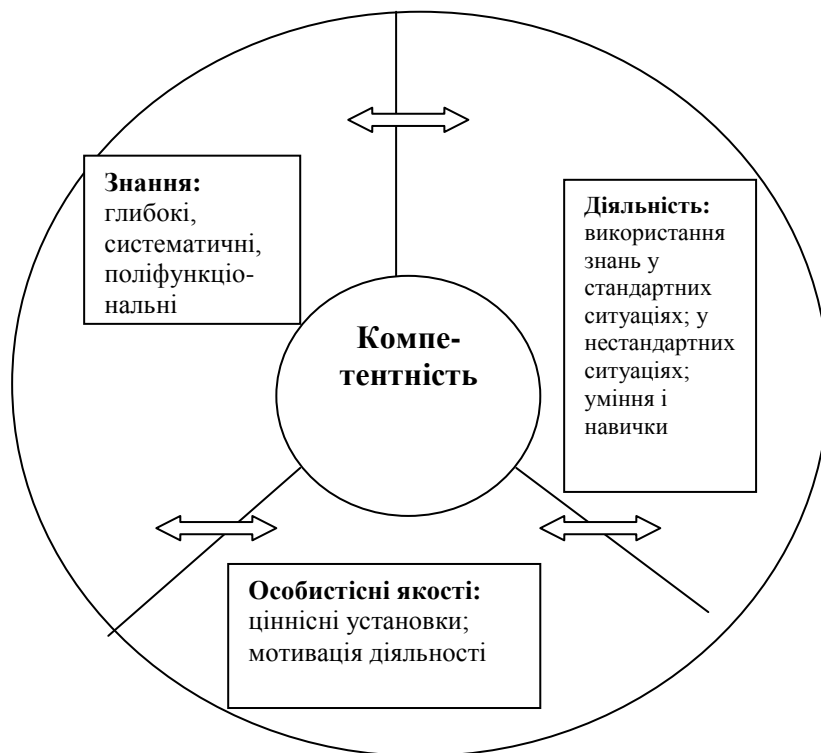
Компетентність – це володіння учнем компетенцією, що поєднується з особистісним ставленням до неї і до предмета діяльності. Компетентність – це результат освіти, який виражається в готовності суб'єкта ефективно організовувати внутрішні та зовнішні ресурси для досягнення поставленої мети.

Структурні елементи предметної компетенції:

- знання,

- предметні вміння (пізнавальні навички),
- навички (практичні навички),
- надпредметні вміння,
- способи діяльності, відношення,
- психологічні особливості, емоції
- цінності та етика,
- мотивація.

Загальну структуру компетентності можна представити схемою:

Літературна компетентність починає формуватися в початковій школі. Вона визначається не лише обсягом літературних знань, що зберігаються в пам'яті, початкових читацьких умінь і навичок з їх відтворенням, а й здатністю школяра засвоювати знання та застосовувати їх у власній літературній діяльності.

Літературна компетентність полягає у володінні комплексом літературних знань, умінь і навичок, які надають можливість не тільки фахово і професійно читати книжки, а й творчо мислити, порівнювати та узагальнювати, зіставляти та вловлювати асоціативні зв'язки, бути обізнаним з літературним контекстом і критичними рецепціями, мати власну інтерпретаційну точку зору тощо.

Основними **компонентами** літературної компетенції є **читацька, літературознавча, бібліотечно-бібліографічна, особистісно-діяльнісна компетенції**, які формуються та розвиваються в дітей починаючи з молодшого шкільного віку (у процесі залучення дітей до читання художньої літератури) і протягом подальшого спілкування з книгою.

Літературна компетентність – предметна, але містить елементи ключових компетентностей.

Тема 3. Особливості формування читацької компетентності молодших школярів

План

1. Основні аспекти читацької компетентності: правильність, виразність, свідомість, швидкість читання. Коло читання.
2. Сучасні тенденції удосконалення методики формування читацької компетенції. Орієнтовні завдання для формування читацької компетенції учнів.
3. Програмові вимоги щодо читацьких вмінь і навичок учнів 2-4 класу.
4. Критерії оцінювання рівня сформованості читацької компетентності учнів молодших класів.

Читацька компетентність – здатність до застосування комплексу специфічних особистісних, когнітивних та естетико-комунікативних процесів у ході ефективної літературної комунікації.

Читацька компетентність молодшого школяра – перший етап читацької компетентності особистості – володіння достатньо сформованими способом, вміннями та навичками читання, технікою читання, культурою читання, обізнаність з колом дитячого читання.

Основні аспекти **читацької компетентності**: правильність, виразність, свідомість, достатня швидкість читання, обізнаність з відповідним колом читання.

У розвитку навичок читання виділяють три етапи.

– **Аналітичний етап** (навчальне читання) пов'язаний із складозвукобуквенним аналізом та складовим читанням. Цей етап припадає на 1-2 клас, базується на розвитку в учнів зорово-слухових образів, зміцненні зв'язку буква – звук. Відбувається розвиток способу читання (буквене, складове, складами та словами, цілими словами) та формування правильного читання учнями. Темп читання на кінець цього етапу має наблизитися до темпу розмовного мовлення.

- **Синтетичне читання** (виникнення та становлення цілісної структури дій): читають цілими словами, розуміння відбувається одночасно із сприйняттям тексту, що учень читає, на основі синтезу графічних одиниць; смислові здогадки рідко бувають помилковими.

- **Автоматизація навички** – процес читання відходить на другий план, на першому – усвідомлення прочитаного.

Уся робота із застосуванням обох видів читання (вголос і мовчки) підпорядкована виробленню в учнів таких його **якісних ознак**, як **правильне, свідоме і швидке читання**. Щодо читання вголос, то воно має бути ще й **виразним**.

Правильне читання – чітке, зрозуміле читання без помилок. Правильне читання має відповідати наступним критеріям:

- безпомилковість відтворення звукового наповнення прочитуваного, тобто читання без пропусків букв, складів, їх перестановок, вставки зайвих букв, складів;

- ритмічність (або плавність) читання, яка виявляється при злитому промовлянні складів у словах і злитій мові ненаголошених службових слів з повнозначними частинами мови;
- дотримання орфоепічних норм, у першу чергу правильного наголошування складів, вимови тих звуків і слів, які у мовленні дітей зазнали впливу діалектного оточення.

Зрозуміло, що без правильного читання неможливо розвивати інші сторони читацьких навичок.

З метою попередження помилок та удосконалення якостей правильного читання доцільно використовувати такі вправи:

- попередня лексико-орфоепічна підготовка;
- читання з дотриманням орфоепічних норм;
- складання партитури читання;
- лексико-семантична робота;
- складовий та морфемний аналіз слів;
- читання мовчки перед читанням вголос;
- заучування напам'ять віршів, уривків з прозових творів, лічилок, загадок;
- читання під керівництвом вчителя прислів'їв;
- добір рим до відповідних слів із контрольним звуком;
- записування учнями слів на дошці;
- визначення самими учнями важких для вимови слів.

Завдяки систематичності даних вправ та щоденному читанню дітей вголос та мовчки, дана якість формується ефективно.

Свідоме читання забезпечує уміння читати з ясним розумінням змісту тексту, описаних подій, зв'язку між ними й уміння оцінити вчинки дійових осіб. Усе це ґрунтується на усвідомленому сприйнятті учнями лексичного значення всіх слів, що завдяки граматичній пов'язаності формують думку, виражену реченням. Свідомим вважається читання, якщо учень спроможний не тільки переказати, а й висловити своє ставлення до прочитаного.

Для того, щоб учні прочитали текст свідомо, проводиться його аналіз зі сторони змісту та художніх засобів. Виділяють три рівні засвоєння школярами практичного змісту твору:

- 1-й рівень – сприймання дітьми сюжетної лінії;
- 2-й рівень – розуміння причинно-наслідкових відношень між подіями (розуміння підтексту);
- 3-й рівень – усвідомлення основної думки твору, загального настрою, авторської оцінки описаних подій і власного ставлення до прочитаного.

Свідомість читання базується на оглядовому, ознайомлюючому та вивчаючому читанні, які в свою чергу ґрунтуються на таких прийомах:

- виділення заголовків і рубрик з метою отримання загального уявлення про тему, зміст, структуру тексту;

- перегляд першого і останнього абзаців з метою загального уявлення про зміст;
- побіжний перегляд вказаного вчителем фрагменту тексту;
- постановка запитань самими учнями;
- використання опорних схем для визначення тематичної спрямованості або для повторення змісту тексту;
- знаходження частин тексту для підтвердження власних міркувань;
- спонукання учнів до висловлювання власних припущень та залучення до аналізу протилежних думок.

У початковий класах найбільш поширеними прийомами роботи щодо удосконалення свідомості читання є:

- поділ тексту на частини;
- складання плану;
- графічне малювання;
- використання картинного плану;
- складання на основі змісту сценарію (4 клас);
- переказ прочитаного (детальний, стислий, вибіркового, творчий);
- читання в особах;
- визначення теми та ідеї твору за опорними питаннями (про що розповідається в тексті – тема; що хотів сказати автор – ідея);
- називання дійових осіб;
- добір прислів'їв, приказок до тексту;
- робота над образними словами і виразами;
- зіставлення частин тексту з книжковою ілюстрацією;
- добір інших заголовків;
- підбір уривків текстів до малюнка;
- встановлення фактологічного ланцюжка подій;
- робота з методичним апаратом підручника (відповіді на запитання в підручнику, виконання інших завдань);
- добір назв словами з тексту до серії сюжетних малюнків.

Розглядаючи програмові вимоги щодо усвідомлення змісту прочитаного молодшими школярами, зауважуємо, що у 2 класі учень повинен навчитися розуміти і могли пояснити значення слів, ужитих в тексті у прямому та переносному значеннях (за винятком незнайомих, незрозумілих слів, а також слів з високим ступенем образності); виявити в тексті незрозумілі слова і вирази; користуватися виносками; виявляти уміння смислової здогадки під час виконання спеціальних вправ, прогнозувати орієнтовний зміст тексту, окремих його частин за заголовком,

ілюстраціями та ін.; виявляти розуміння цілісного змісту твору, пояснювати зв'язки між фактами, подіями. Ці знання, навички та вміння удосконалюються в 3-му та 4-му класі.

У виробленні **швидкого читання** треба прагнути до темпу читання, що відповідає темпу усного мовлення і забезпечує свідоме сприймання змісту прочитаного. Але в кожному класі слід добиватися нормального для даного класу темпу читання, для якого існують програмові вимоги. Так, дослідження науковців показали, що з трьохсот факторів впливу на успішність школярів найсуттєвішим є темп читання. Діти, які опановують при читанні вголос 150 слів за хвилину, вчаться на "5", 120 слів – на "4", 90 – переважно на "3". Ті, що читають повільніше, практично не можуть нормально вчитися.

Швидке читання розвивається завдяки систематичному читанню на уроках і в позаурочний час. Прийоми заохочення – це і читання в особах, і „змагання” на швидкість читання, і продовження розповіді за друкованим початком. І все ж слід прагнути не тільки до інтенсивності застосування таких і подібних прийомів, а й до створення умов до заохочення дітей до читання.

Регулювання темпу читання забезпечується такими прийомами:

- 1) постановка запитань перед читанням;
- 2) читання тексту ланцюжком;
- 3) вибіркоче читання за завданням;
- 4) читання діалогів;
- 5) читання в особах, драматизація;
- 6) заучування віршів, прозових уривків і виразне читання їх вголос.

Існують й інші прийоми роботи над удосконаленням швидкості читання. Серед них рекомендація – розширювати зорове поле читання, тобто привчати дітей бачити, сприймати, схоплювати не одне, а кілька слів.

Для розвитку швидкості читання в практиці навчання застосовують спеціальні вправи. Тренувальні:

- поділ рядка на 3-4 відрізки;
- додавання до відрізків 2-4 слів;
- орієнтування на кожне третє слово у рядку;
- охоплення рядка одним поглядом;
- читання по вертикалі;
- раціональне читання;
- розширення поля читання за трьома напрямками: по горизонталі, по вертикалі та периферійно.

Вправи ігрового характеру: "Блискавка" (Р. М. Габулова), "Засічка – кидок", "Буксир", "Ігрові команди", "Луна".

Виразним може бути лише читання вголос. Тому основні вимоги до нього пов'язані з інтонацією, яка включає складний комплекс елементів вимови: ритм, темп, тембр, інтенсивність, логічний наголос. Виразним читання вважається тоді, коли читець дотримується пауз, логічних наголосів, варіює пришвидшеним чи уповільненим темпом, пониженням чи підвищенням голосу при проказуванні слів або речень відповідного змісту твору.

Успішному виразному відтворенню тексту сприятиме:

- осмислення його авторського задуму;
- розмітка тексту позначками пауз, логічних наголосів, підвищень і знижень голосу тощо, завдяки яким створюється, образно кажучи, партитура прочитуваного;
- кількаразове читання вголос.

Якості читання взаємопов'язані і взаємозумовлені. Удосконалення однієї з них веде до поліпшення другої. Недоліки якоїсь з ознак читання впливають на якісну характеристику іншої риси уміння читати. Так, усвідомлено можна читати лише при правильному читанні, що забезпечується, в свою чергу, розумінням слів, речень. Від правильного читання залежить його швидкість. Основою виразного читання стає свідоме сприйняття тексту, що диктує знаходження пауз, логічних наголосів, прискорене чи уповільнене прочитування твору. Успіх виразного читання також залежить від правильного і швидкого читання. Прищеплення цих якостей здійснюється паралельно на всіх уроках читання.

Коло читання молодших школярів охоплює твори кращих надбань української і зарубіжної літератури, доступні для дітей молодшого шкільного віку. У навчальній програмі з читання подано перелік творів, обов'язкових для вивчення, окреслено їх групи:

- Твори усної народної творчості – малі фольклорні форми: загадки, скоромовки, прислів'я, приказки, ігровий фольклор; легенди, казки, міфи.
- Літературні казки українських та зарубіжних авторів.
- Твори українських письменників-класиків, які ввійшли до кола дитячого читання.
- Твори сучасної дитячої української та зарубіжної літератури.
- Дитяча періодика: газети і журнали.
- Довідкова література: словники, довідники, енциклопедії для дітей.

За жанрово-родовими формами – це епічні твори: казки, легенди, міфи, байки, оповідання, повісті, повісті-казки; ліричні: пейзажна лірика, сюжетна лірика, вірші-роздуми; драматичні: дитячі п'єси.

За тематичним спрямуванням – твори про природу у різні пори року; твори про дітей, їхні стосунки, взаємини в сім'ї, школі; ставлення до природи, людей, праці; твори, у яких звучать мотиви любові і пошани до рідної землі, мови, традицій українського та інших народів; утверджуються добро, співчуття, людяність, честь, дружба; гумористичні твори; науково-художні, науково-популярні твори про живу і неживу природу; пригодницькі твори, фантастика.

Ефективне формування читацької компетентності молодших школярів можливе за умови:

1) застосування на кожному уроці читання спеціальних вправ, що мають на меті розвиток техніки читання та розуміння прочитаного;

2) застосування на уроках диференційованих завдань, спрямованих на опанування навичками швидко читання;

3) застосування передових методів і прийомів навчання дітей читанню; нових технологій передового педагогічного досвіду;

4) взаємозв'язку читання і розвитку мовлення;

5) врахування психології молодших школярів;

6) впровадження переглядання тексту і вибіркового читання для кращого засвоєння змісту і розуміння ідеї твору, його художніх особливостей і зображувальних засобів у практиці повсякденної роботи;

7) досягнення позитивних результатів шляхом дотримання системи роботи та методичного оновлення уроків читання в поєднанні з високим професіоналізмом та творчим підходом учителя до справи.

Не менш важливе місце займає у формуванні читацьких навичок позакласне читання, головною ознакою якого є пряма залежність якості та ефективності дитячого читання і відношення до нього дитини-читача;

За **навчальною програмою** з читання для 2-4 класів об'єктами контролю й оцінювання з читання є:

- навичка читання вголос і мовчки з урахуванням усіх її характеристик;
- елементарна обізнаність з колом дитячого читання;
- елементарна обізнаність з літературознавчими поняттями;
- уміння працювати з текстами різних жанрів;
- виконання творчих завдань на основі прочитаного;
- бібліотечно-бібліографічні, книгознавчі уміння.

Тема 4. Літературознавча компетенція учнів початкової школи.

План

1. Літературні поняття та аналіз літературного твору – складові літературознавчої компетенції.
2. Літературознавчі словнички та їх роль у реалізації розділу курсу читання "Літературознавча пропедевтика".
3. Робота над текстом. Типи аналізу художніх творів у початковій школі.

4. Інтерактивні види роботи та літературні ігри у процесі формування літературознавчої компетенції молодших школярів.
5. Орієнтовні завдання для формування літературознавчої компетенції.
6. Критерії оцінювання рівня сформованості літературознавчої компетентності учнів молодших класів.

Літературознавча компетенція – одна із складових літературної компетенції, яка зумовлює достатній читацький досвід учня, розуміння жанрової специфіки твору; визначення та усвідомлення необхідних понять; здійснення грамотного аналізу твору; усвідомлення на практичному рівні понять літературознавчого характеру, передбачених програмовими вимогами.

Структурні компоненти літературознавчої компетенції:

- **літературознавча пропедевтика**, яка полягає у практичному ознайомленні молодших школярів із літературознавчими поняттями, підготовці їх до уроків літератури в середній школі;
- сприймання, **аналіз літературного твору**.

Повноцінний розвиток літературознавчої компетенції неможливий без осмислення літературного твору у процесі навчання, його сприйняття, аналізу, знань з літературознавства, біографії, кола літературознавчих понять, тобто літературознавчої пропедевтики. Знання літературознавчих термінів є необхідним для повноцінного сприймання твору, а також і для підвищення ефективності уроку читання.

Володіння літературознавчою компетенцією прогнозує таку діяльність, в якій учні змогли б з'ясувати послідовність розгортання у творі картин життя, вміли б визначати епізоди і переказувати їх, встановлювати причинно-наслідкові та часові зв'язки між запланованими подіями, характеризувати літературного героя, його вчинки, висловлювати своє ставлення до нього.

Пропедевтика – це попередній вступний курс у будь-яку науку, систематично викладений у стислій елементарній формі. Літературознавча пропедевтика – невід'ємна частина навчальної програми з читання, зміст якої забезпечує початкові знання з літературознавства, бібліографії і готує молодших школярів до уроків літератури в середній школі.

Змістом літературознавчої пропедевтики є коло літературознавчих понять, визначених Державним освітнім стандартом, які необхідні для повноцінного сприймання літературного твору, а також і для підвищення ефективності уроку читання: тема та ідея; сюжет і композиція; літературний герой (персонаж); мова художнього твору; автор твору; особливості жанрів художніх та науково-пізнавальних творів для молодших школярів. Ефективному засвоєнню цих понять сприяє використання на уроках роботи з літературознавчими словничками, виконання цікавих ігрових, творчих завдань.

Звичайно, повноцінний літературний розвиток неможливий без **осмислення літературного твору** у процесі навчання молодших школярів читання, оскільки читаючи різноманітні твори,

дитина збагачується, набуває певного досвіду, поринає у світ задумів іншої людини, яка реалізує суспільно значущі ідеї та ідеали засобами мови.

Провідним принципом вивчення художніх творів у початкових класах є сприймання і усвідомлення учнями змісту у взаємозв'язку із аналізом його форми, тобто засобами відображення дійсності, позиції автора.

О. Савченко виділяє такі етапи опрацювання художніх творів:

- 1) підготовку учнів до сприймання нового твору;
- 2) первинне читання тексту з метою ознайомлення зі змістом;
- 3) аналітичне читання (смісловий, структурний, художній аналіз змісту), що має практичну спрямованість і здійснюється на основі багаторазового перечитування тексту;
- 4) удосконалення якостей читацької навички, яке відбувається на різних етапах;
- 5) висновок – узагальнення з прочитаного;
- 6) творча робота на основі прочитаного.

Головне завдання аналізу – виробити в учнів навичку вчитуватися в текст, розмірковувати над його змістом.

Вимоги до видів роботи під час аналізу:

- завдання, запитання спрямовуються на те, щоб діти зрозуміли сюжетну лінію;
- піднялися до розуміння смислової лінії тексту;
- співпереживали з героями, розмірковували над задумом автора.

Основна лінія аналізу – від сюжету твору до розуміння його змісту.

Основні аспекти на шляху аналізу:

- рівень сюжету – аналіз подій і знайомство з героями;
- рівень героя – мотиви вчинків героїв твору, ставлення до них читача;
- рівень автора – ставлення автора до своїх героїв, основна думка твору.

Творчо читати – відтворити хід реалізації замислу автора. Автор іде від ідеї до сюжетних ліній, а читач від сприйняття сюжету до ідеї твору.

Аналіз творів охоплює такі рівні: **первинний, поглиблений, структурний.**

Ефективне засвоєння молодшими школярами початкових елементів літературознавства та аналізу літературного твору ґрунтується на особливостях сприймання учнями літератури як мистецтва слова. З. Романовська виокремлює три рівні цього процесу: сюжетно-логічний (фабульний), смісловий (порівняльний), художній (поетичний).

Важливим моментом планування та проведення уроків читання загалом, а роботи з художнім текстом зокрема, є **вибір методів і форм роботи**, актуалізація методик новітніх технологій. При формуванні літературознавчої компетенції варто використовувати різноманітні завдання, методики, схеми, таблиці, інтерактивні методи, дидактичні та літературні ігри.

Формуванню літературознавчої компетенції молодших школярів сприяє робота в парах і групах, мікрогрупах, оскільки у процесі взаємодії учні швидше і краще запам'ятовують необхідні терміни, поняття, здійснюється колективний аналіз художнього твору.

Орієнтовні завдання для формування літературознавчої компетенції можуть біти теж різноманітні як за змістом, так і за формою проведення. Найпоширенішими є робота з фрагментами тексту, над образною мовою, характеристикою героїв.

Відповідно до чинної програми з читання, на основі Державного стандарту початкової загальної освіти визначено **показники літературознавчої компетенції** випускника початкової школи, які одночасно можуть слугувати і прогнозованими результатами її сформованості: адекватне розуміння авторського задуму; уміння висловлювати власне критичне ставлення до прочитаного; володіння прийомами різноманітних видів аналізу: смислового, структурного, емоційно-оцінного, художнього, літературознавчого, стилістичного; користування прийомами заучування віршів; орієнтування в структурі художніх текстів; зіставлення вчинків персонажів, визначення мотивів їхньої поведінки; з'ясування авторського ставлення до подій і персонажів; висловлення власного ставлення до вчинків героїв, вміння давати найпростішу морально-етичну оцінку прочитаного, спираючись на власний досвід; уміння знаходити в тексті яскраві, образні слова, вислови для характеристики персонажа, описів природи, пояснювати зв'язки образних засобів авторським задумом; уміння складати простий план до невеликого за обсягом, легкого за будовою тексту; свідоме оперування, визначення, усвідомлення літературних понять (теми та ідеї, сюжету і композиції, літературного персонажа, мови художнього твору, жанру, автора твору); уміння самостійно визначати жанрові ознаки творів, що вивчалися, практично розрізнявати твори за цими ознаками: казка (вимисел, елементи фантастичного, казкові герої, повтори, чудесні перетворення, магічна символіка; оповідання (розповідь, випадок, епізод із життя героя; персонажі; автор); вірш (рима, ритм, настрій, мелодія, звукопис); байка (герої, алегорія, повчальний смисл); п'єса (діалоги, авторські відступи); уміння виділяти в тексті складні для розуміння слова, з'ясовувати їх речення, ставити до тексту різного виду запитання, користуватись додатковою інформацією (ілюстрацією, схемою, таблицею, питаннями, завданнями), знаходити в тексті ключові (опорні) слова, важливі для розуміння змісту; розрізнявати пряме і переносне значення слів у тексті, встановлювати причинно-наслідкові та смислові зв'язки.

Сформована на високому рівні літературознавча компетенція молодших школярів – запорука подальшого літературного розвитку, формування читацької самостійності, естетичних смаків, інтелектуальної та духовної культури особистості. Літературознавча компетенція тісно пов'язана не тільки з читацькою, а й особистісно-діяльнісною компетенцією. Саме обізнаність із літературознавчими поняттями, вміння осмислювати та аналізувати прочитаний твір на різних рівнях стають базою для розвитку та активного вияву творчих здібностей учнів, інтересу до читання.

Тема 5. Особливості формування особистісно-діяльнісної компетентності молодших школярів

План

1. Особистісно-діяльнісна компетенція і методика її формування.
2. Орієнтовні завдання для формування особистісно-діяльнісної компетенції учнів.
3. Критерії оцінювання рівня сформованості особистісно-діяльнісної компетенції молодших школярів.

Особистісно-діяльнісна компетенція – одна із складових літературної компетенції молодшого школяра. На думку Л. І. Іванової, цією компетенцією "передбачається реалізація творчих здібностей дітей, яка зумовлена високим інтересом до читання літературних творів різних за жанрами". Структурними компонентами змісту цієї компетенції є: **мовленнєва творча діяльність, літературно-творча ігрова діяльність з огляду на прочитане, процес творення власних літературних текстів.**

Особистісно-діяльнісна компетенція – поняття, яке асоціативно пов'язане із поняттям "особистісно-діяльнісний підхід", що цілком виправдано. Зміст цих понять вибудовується на основі синтезу значень "особистість" та "активна діяльність".

Л. І. Іванова, наголошує, що "формування особистісно-діяльнісної компетенції дає можливість учителеві: 1) здійснити індивідуальний підхід до кожного учня (важливий принцип дидактики); 2) виявити інтереси учнів, позитивні якості і вади; 3) допомогти кожному учневі позбутися негативних якостей і розвинути ті, що необхідні для навчання (без вольових зусиль). Незважаючи на такий перелік, бракує чіткості у визначенні даної компетенції.

Формування особистісно-діяльнісної компетенції молодших школярів буде ефективнішим за умови виконання дітьми різноманітних **творчих робіт** на основі тексту:

- різні види творчого переказу (розповідь від 1 особи, продовження розповіді, складання розповіді про предмет прочитаного твору; розповідь за аналогією, про автора твору);
- ілюстративна робота (словесне, графічне малювання);
- колективна декламація;
- складання сценаріїв за прочитаним, читання-інсценізація;
- вправи з деформованим текстом;
- комунікативне, уточнююче читання;
- створення анотацій, критичних відгуків, рецензування, написання листів авторам творів;
- складання описів з елементами міркування, монологів від імені героїв, оповідача, автора;
- робота над лексико-семантичними групами слів;
- запис думок, міркувань.

На основі Державного стандарту початкової загальної освіти, відповідно до чинної програми з читання визначено показники особистісно-діяльнісної компетенції випускника початкової школи: уміння декламувати вірші й читати прозові твори перед аудиторією; уміння брати участь у бесіді за прочитаним під керівництвом вчителя; вміння розуміти запитання, точно й стисло відповідати на нього, будувати доказове висловлювання з опорою на текст; уміння стежити за ходом бесіди, доповнювати, уточнювати, аргументовано спростовувати висловлювання співрозмовників; знання найпростіших літературних ігор та вміння брати у них участь; володіння активними методами опрацювання літературних творів (словесне малювання, ілюстрування прочитаного, творчий переказ, читання за особами, інсценізація, доповнення віршованих і прозових творів, зміни тексту, слів); складання казок, небилиць, творів-мініатюр, віршів, лічилок, загадок; участь у колективному веденні класного щоденника читання; складання анотацій на книжки, найпростіших літературних загадок, ребусів, кросвордів, літературно-художніх монтажів.

Особистісно-діяльнісна компетенція молодшого школяра спрямована на розвиток пізнавальної і творчої активності, власної літературно-письменницької діяльності дітей, розвиток інтересу до читання та осмислення літературних творів.

Тема 6. Основи бібліотечно-бібліографічної компетенції молодших школярів

План

1. Зміст бібліотечно-бібліографічної компетенції учнів початкової школи
2. Особливості формування бібліотечно-бібліографічної компетенції молодших школярів на уроках позакласного читання та у процесі роботи з дитячою книжкою.
3. Орієнтовні завдання для формування бібліотечно-бібліографічної компетенції.
4. Критерії оцінювання рівня сформованості бібліотечно-бібліографічної компетенції учнів молодших класів.

Бібліотечно-бібліографічна компетенція – одна із складових літературної компетенції, зміст якої охоплює: правильний вибір книги, знання початкових бібліотечно-бібліографічних понять, вміння користуватися довідковою літературою, читати періодичну пресу. Ці вміння формуються в основному на уроках позакласного читання.

Основним показником сформованості бібліотечно-бібліографічної компетенції виступає самостійне читання учнів – добровільне, індивідуальне, без безпосередньої допомоги вчителя, бібліотекаря чи дорослих, звернення до знань кола доступних книг з метою: 1) здійснення свідомого вибору книги, 2) прочитання вибраної книги згідно з усіма правилами, засвоєними в класі, 3) виведення висновків з огляду на прочитане.

Самостійне читання є підсумком, результатом системи знань, вмінь і навичок, здобутих у процесі роботи з дитячою книжкою (1 клас) та на уроках позакласного читання (2-4 класи), у процесі позаурочної, виховної роботи.

Формування бібліотечно-бібліографічної компетенції здійснюється з урахуванням рівня читацької готовності кожного учня, його техніки читання, типу читацької діяльності. Індивідуально-диференційований підхід у навчанні – провідний.

Основними складовими змісту компетенції є формування: а) правильної читацької діяльності учнів – наявності вміння і звички думати над книгою до читання, в процесі читання і після нього; б) читацького кругозору; в) вміння читати вибірково. Крім того, періодичне читання преси, відвідування бібліотеки, користування різноманітними довідковими посібниками, стимулювання учнів до ведення читацьких щоденників, заохочування кращих читачів, реалізують зміст **бібліографічної компетенції молодших школярів**.

Орієнтовними завданнями для формування бібліотечно-бібліографічної компетенції можуть бути:

1. Розглянь книгу: а) зроби запис у каталожній картці; б) запиши можливий зміст.
2. Розглянь книги довідкового характеру. Назви важливі характерні ознаки.
3. опиши свої дії під час першого ознайомлення з книжкою ("*Спочатку я...*").
4. Розглянь дитячі журнали, газети. Чим відрізняються від художньої книги?
5. Назви основні елементи, за якими можна визначити орієнтовний зміст незнайомої книги.
6. Склади висловлювання на тему "*Чим і чому цікавий цей твір?*".
7. Склади рекомендаційний плакат до уроку на тему.
8. Утвори складні слова з двох інших: *друкувати книгу* — ... (*кинодрук*): *любити книгу* — ... (*книголюб*); *збирати книги* — ... (*книгозбірня*).
9. У власній бібліотеці розмісти книги за алфавітним порядком.
10. Доповнюй речення з двох слів щоразу новим словом. Наприклад: *Ми читаємо. Ми читаємо в залі. Ми читаємо в читальній залі. Ми читаємо в читальній залі казки. Ми читаємо в читальній залі авторські казки.*
11. Знайди пари синонімів, з'єднай стрілками: *книголюб, палітурка; букви, літери; читач, назва; обкладинка, титул.*
12. Прочитай "ланцюжки" слів, знайди "зайве", поясни свій вибір: *Книга, книгарня, друкарня, книжковий. Читач, книга, прочитати, читанка.*
13. Оформ титульну сторінку заданої книги.
14. Назви якомога більше ознак книги (титульна сторінка, ілюстрація, корінець, зміст, назва, видавництво, обкладинка, читацький блок тощо)
15. Заповни каталожну картку на улюблену книжку.
16. У ході бесіди побудуй "асоціативний кущ" – "Структурні елементи книжки".

17. Користуючись схемою "Структурні елементи книжки" проаналізуй запропоновані книжки.

Учень із сформованою бібліотечно-бібліографічною компетенцією має знати і користуватися поняттями: абзац, анотація, біографія, відзив на прочитану книгу, гігієна читання, позакласне читання.

Формуванню бібліотечно-бібліографічної компетенції, вихованню в учнів потребу самостійно читати, розширенню читацьких інтересів значною мірою сприяють як традиційні (авторські, тематичні, жанрові) уроки позакласного читання, так й бібліотечні уроки.

Відповідно до чинної програми з читання, на основі Державного стандарту початкової загальної освіти визначено прогнозовані результати, які одночасно можуть слугувати і **показниками сформованості** бібліографічної компетенції молодших школярів: уміння розрізняти книжки за жанровими ознаками, тематичним спрямуванням, авторською належністю; знання різних типів дитячих видань (книжка-іграшка, книжка-розмальовка, книжка-твір, книжка-збірка; довідково-енциклопедична книжка, дитяча періодика) (1 клас); уміння створювати авторську й тематичну виставку книжок, анотацію на книжку; уміння складати й оформлювати ілюстровані картки на книжки, тематичні та авторські картотеки книг; уміння визначати теми творчості письменників, особливо українських класиків (Т. Шевченко, Леся Українка, І. Франко, Л. Глібов, В.Сухомлинський) на основі зіставлення їхніх книжок і творів для дітей (3 клас); уміння самостійно вибирати книги у бібліотеці за допомогою книжкового плаката, книжкової виставки, ілюстрованої картотеки, вільного доступу до книжкових фондів, добирати книги на задану тему, знати і дотримуватися правил поведження в бібліотеці та набувати гігієнічних навичок читання; уміння орієнтуватися в книжках, об'єднаних темою, жанром чи авторською належністю; самостійно безпомилково вибирати книги в бібліотеці і вдома відповідно до теми наступного уроку, а також з врахуванням власних можливостей та інтересів; визначати тему або жанр на основі трьох основних показників змісту книги (прізвища автора, заголовка, ілюстрації); вибирати книги з низки запропонованих; доповнювати книжкову виставку однією чи декількома книгами; вміти правильно розглядати окрему книгу, зіставляти дві-чотири книги, об'єднані жанром, темою, авторством, щоразу аргументовано обґрунтовувати свою думку, вчитись аналізувати результати своєї діяльності з орієнтування в книгах; знання змісту понять *каталог*, *каталожні роздільники*, *каталожна картка*, *науково-художня книжка*, *довідкова література*, *рекомендаційний покажчик* та вміти користуватися ними; уміння розрізняти види інформації (наукова, художня), спираючись на зовнішні показники книжки та її довідково-ілюстративний апарат; уміння користуватися довідковою літературою, періодичною пресою з метою раціональної організації навчальної діяльності; знання важливих характерних ознак довідкової літератури (3-й клас). Уміння виділяти в науково-пізнавальних текстах основну й другорядну інформацію, наукові факти, події; вміти їх систематизувати та свідомо засвоювати; користування апаратом

книги (зміст, параграф, розділ у посібнику); уміння робити повідомлення з певного питання, опис предмета або наукового факту в довіднику, навчальній хрестоматії, дитячій книжці (4-й клас).

Тема 7. Розвиток самостійного дитячого читання як ознака високого рівня літературної освіти

План

1. Проблема розвитку дитячого читання та формування самостійного читача.
2. Уроки позакласного читання та позаурочна читацька діяльність учнів.
3. Методичні аспекти формування читацької культури та стійкого інтересу до літературних творів в учнів початкової школи.

Починаючи з дошкільного віку і протягом цілого життя людина вчиться. Сьогодні особливої актуальності набуває питання самоосвіти, яка власне починається із самостійного дитячого читання. Спілкуючись з книгами, ми розвиваємо та удосконалюємо інтелектуальну та емоційну сфери, пізнаємо навколишній світ та збагачуємо життєвий досвід, формуємо світогляд та морально-етичні принципи. Якісна літературна освіта на початковому етапі навчання забезпечує набуття учнями провідних компетенцій: читацької, літературознавчої, бібліотечно-бібліографічної, особистісно-діяльній, які надалі тільки розвиваються та удосконалюються. Перед вчителем стоїть важливе завдання – забезпечити високий рівень реалізації змісту літературної освіти школярів.

Поняття "самостійне дитяче читання", "читацька діяльність", "читацька самостійність" не нові у методиці читання. Теоретичні та методичні грані окресленої проблеми висвітлювали у своїх працях науковці та педагоги-практики, які займаються дослідженням та розробками у сфері методики позакласного читання: О. В. Джежелей, А. А. Ємець, Л. І. Іванова, М.М.Наумчук, Г.Підлужна, Н.Н.Светловська, Н. Ф. Скрипченко, Г. П. Ткачук та інші.

Самостійне дитяче читання – це добровільне, індивідуальне, усвідомлене читання дитини без посередньої допомоги вчителя, бібліотекаря, дорослих. Самостійне дитяче читання є як свідченням сформованої бібліотечно-бібліографічної компетенції учня, так і ознакою його літературної освіченості.

Читацька діяльність, як зазначає Г. П. Ткачук, "знаходить своє об'єктивне вираження до книжки взагалі і в умінні думати над книжкою під час вибору, під час читання першої фрази і першого слова, це творче осмислення прочитаного після того, коли книжка закрита". У початковій школі вчитель керує читацькою діяльністю учнів, в тому числі і самостійним дитячим читанням і саме від нього безпосередньо залежить формування у молодших школярів основ читацької самостійності. **Читацька самостійність** – особистісна якість дитини-читача, яка виражається у

внутрішній потребі і стійкому вмінні свідомо вибирати, читати книжки і усвідомлювати прочитане.

Тип правильної читацької діяльності – це сформована у читача здатність до цілеспрямованого осмислення і усвідомлення книжки до читання, в процесі читання і після прочитання; до свідомого вибору книжки для читання відповідно до своїх можливостей та інтересів (за Г. П. Ткачук).

Традиційно склалася думка, що самостійним дитячим читанням керує вчитель, формуючи основи читацької самостійності на **заняттях з дитячою книжкою** (1 клас) та **уроках позакласного читання** за допомогою провідного **методу читання-розгляду**. **Метод читання-розгляд** – це неперервний ланцюг взаємопов'язаних розумових і практичних дій, в результаті яких дитина самостійно виділяє зовнішні ознаки змісту кожної книжки, взаємно їх співвідносить і робить загальний, але достатньо обґрунтований висновок про тематику, його зміст, кількість творів у книзі, а тоді ставить мету читання і зразу ж по-справжньому "занурюється" у процес засвоєння змісту твору.

Цей метод сприяє інтенсивному розширенню читацького кругозору. Відповідно до програмових вимог, передбачено оптимальні норми обсягу читацького кругозору учня на кожному етапі навчання:

Етапи навчання	Обсяг читацького кругозору на одне заняття	Кількість засвоєних книжок	
		За етап навчання	За весь період навчання
Підготовчий	Одна нова книжка	25-30	35-40
Початковий	Група книг (4-5)	65-75	75-100
Основний	Група книг (8-10)	80-90	90-125
Підсумковий	Групи книг без обмежень	100-120	150-200 і більше

Підготовчий етап роботи з дитячою книжкою є етапом навчання першокласників читацькій азбуці, культурі спілкування з книжкою. Як зауважує Г.П. Ткачук, **на підготовчому етапі розв'язується одне основне завдання: пробудити і сформувавши інтереси до дитячих книжок**. Першокласники мають не просто навчитися читати книжки, а бачити в них співбесідника, навчитися "розмовляти" з книжкою, відгукуватись на думки, вчинки, події.

Основне завдання уроків позакласного читання на початковому етапі (2 клас) – **пробудити і сформувавши інтерес до самостійного читання книжок**.

Основне завдання уроків позакласного читання на **основному етапі** (3 клас) – формувати навички і потребу самостійно, осмислено добирати і за всіма правилами читати доступні дитячі книжки.

У дітей на попередніх етапах (підготовчому, початковому, основному) закладені основи читацької самостійності. На **завершальному (підсумковому)** етапі (4 клас) **завдання** полягає в тому, щоб ці основи використовувати, розвивати, удосконалювати, тобто **продовжувати формувати навичку та потребу самостійно і свідомо вибирати і осмислено читати доступні дитячі книжки; розширювати читацький кругозір; закріплювати і поглиблювати читацькі вміння учнів; формувати тип правильної читацької діяльності і читацької самостійності.**

Позакласне читання – різновид читання, якому поряд з класним читанням відведено місце в системі початкової освіти. Його мета – сформувати в учнів стійку потребу самостійно й осмислено вибирати і систематично читати книги, спираючись на знання і навички, здобуті на уроках навчання грамоти і класного читання. Досягти цієї мети можна лише на основі вироблення в учнів позитивного ставлення до читання за власною ініціативою. Навчальна робота передбачає ряд завдань:

- систематично знайомити учнів з різноманітною дитячою літературою, її видами, що розкриє перед дитиною світ книги, допоможе визначити коло читання на даний період;
- ознайомити дітей з існуючими доступними їх віку видами бібліотечно-бібліографічної допомоги, що дасть можливість самостійно, відповідно до своїх уподобань знайти потрібну книжку;
- навчити їх вибирати дитячу книжку, тобто ще до читання книжки скласти уявлення про тематику, зміст, призначення дитячого видання;
- виробити у них уміння читати книгу, дотримуючись дидактичних і санітарно-гігієнічних вимог роботи з нею;
- розвивати у дітей уміння самостійно і змістовно проводити дозвілля з допомогою книги.

Уроки позакласного читання в 2-4 класах мають формувати елементарні основи читацької самостійності молодших школярів. Система навчання самостійному читанню полягає в реалізації методу читання-розгляду на трьох етапах: початковому, основному, завершальному

Уроки позакласного читання на початковому та основному етапах можуть бути **різних типів**. Згідно з дібраними художніми і науково-художніми літературними творами: **тематичні, жанрові, авторські** (зустріч з окремим письменником), бібліотечні уроки.

На уроках позакласного читання актуальними є групова і індивідуальна діяльність учнів, яка пов'язана з виконанням завдань типу: вибір улюбленої книжки, підготовка розповіді про неї, читання творів, відшукування книжок за вказаною ознакою, оформлення книжкової виставки, запис паспорта книжки, визначення типу книжки за конструктивно-оформлювальними елементами, вибір і читання біографічних матеріалів про письменників, використання книжок-довідників, складання усних анотацій на книжку, роздуми над прочитаним тощо.

Важливими у **розвитку самостійного дитячого читання** та формуванні читацької самостійності, але такими, які потребують актуалізації та удосконалення у навчальній практиці вчителів початкових класів, бібліотекарів вважаю такі аспекти роботи:

- формування читацьких інтересів учнів;
- прищеплення читацької культури;
- проведення позаурочної діяльності учнів з дитячою книгою;
- розробка та впровадження спеціальних програм розвитку дитячого читання (конкурси, майстер-класи, форуми).

Дбати про належний рівень читацьких вмінь і навичок, реалізацію завдань літературознавчої пропедевтики, демонструвати дітям книги, вибірково читати їх на уроках позакласного читання та проводити бесіди-роздуми над прочитаним недостатньо для розвитку самостійного дитячого читання. Оскільки постійна потреба дитини читати базується не тільки на сформованому інтересі до книг, а реалізації її власних читацьких інтересів.

Методикою позакласного читання передбачено вивчення читацьких інтересів учнів, яке "допомагає розв'язувати питання пропаганди книжок, завдання всебічно розвинутої особистості". Спостереження за читацькою діяльністю молодших школярів, бесіди-інтерв'ю, тестування та анкетування – найактуальніші на цьому етапі роботи.

Умови формування читацьких інтересів (як важливого стимулу до навчання, пізнавальної діяльності та читацької активності і самостійності) створює вчитель:

- ознайомлює учнів із українською та зарубіжною дитячою літературою;
- опрацьовує з дітьми твори різні за тематикою та жанрами;
- формує літературну (читацьку, літературознавчу, бібліотечно-бібліографічну, особистісно-діяльнісну компетенції учнів);
- постійно поновлює виставки книг у класі;
- пропонує рекомендаційні списки дитячих книг та творів для читання.

Останній аспект роботи вчителя – ще одна прогалина у сучасній методиці позакласного читання. Окрім переліку творів, запропонованих програмою з позакласного читання, загальний список для читання учнями певного класу має містити літературу різного тематичного та жанрового спрямування, яка, на думку вчителя, буде цікавою учням класу і задовольнятиме їх пізнавальні інтереси. Обов'язково в перелік повинні входити книги сучасних авторів, які відповідають запитам сучасного школяра, відображають реальність та фантастичні уявлення теперішнього покоління дітей. Можна запропонувати альтернативні списки рекомендованої літератури для одного і того ж класу. Яким чином ці списки стимулюватимуть розвиток самостійного дитячого читання значною мірою залежить від читацької культури учнів.

Читацька культура визначається низкою сформованих вмінь і навичок літературознавчого, бібліотечно-бібліографічного та особистісно-діяльнісного характеру. Наприклад, висвітлюючи специфіку навчально-виховної роботи з позакласного читання у 3 класі, О. В. Джежелей та А. А. Ємець констатують, що під читацькою культурою третьокласників розуміють:

- уміння вибрати книгу для читання за темою і рекомендацією вчителя, спираючись на свій читацький досвід, звертаючись по допомогу до відкритого доступу до книг у бібліотеці, прислухаючись до порад бібліотекаря;
- уміння ознайомлюватися з книгою, звертаючи увагу на прізвище автора, заголовок, підзаголовок, читаючи книжкову анотацію, передмову, зважаючи на позначку, що вказує, на який вік орієнтована книга;
- уміння прочитати до уроку певний твір, співвідносячи обсяг твору із своїми читацькими можливостями;
- уміння включитися в загальну систему роботи на уроці з опанування прочитаних творів, відповідати на поставлені запитання, уважно й зацікавлено слухати товаришів, знати й поважати їхню думку і читацькі переваги, прагнення виявляти особисту активність, щоб допомогти комусь тим, що вмієш, знаєш сам;
- за необхідності звертатися до книг за відповіддю у разі виникнення запитань, вміння працювати з довідковою літературою;
- використовувати знання книжок для організації цікавого й змістовного дозвілля, наприклад, літературних ігор;
- виконувати правила гігієни читання як у класі, так і при самостійному читанні; піклуватися про збереження книжок вдома, у школі, берегти бібліотечні книжки.

До цього переліку варто додати вміння учнів-читачів **вести читацькі щоденники** – вид роботи, що засвідчує певний рівень особистісно-діяльнісної компетентності учнів. Ведення читацького щоденника не тільки сприяє розвитку аналітичних та рецептивних вмінь, критичного та креативного мислення читачів, а й удосконалює вміння правильно, чітко, оригінально висловлювати свою думку, використовувати мовні засоби тощо. Читацький щоденник дозволяє прослідкувати читацький досвід учня і часто є стимулом для самостійного дитячого читання. Особливо актуальним цей вид діяльності читача стає тоді, коли вчитель проводить нестандартні за типом та формою уроки з позакласного читання: уроки-вікторини, КВК чи навіть підсумкові уроки, уроки-узагальнення вивченого. Конкурс читацьких щоденників, на нашу думку, теж був би хорошим стимулом для самостійного дитячого читання.

Ці знання і вміння формуються і закріплюються і в позаурочній діяльності дітей. **Позаурочна діяльність**, спрямована на розвиток самостійного читання дітей – це, як правило, діяльність не тільки вчителів, а й батьків та бібліотек. З цією діяльністю безпосередньо пов'язані всі заходи, державні та громадські програми, акції, спрямовані на розвиток дитячого читання.

Завдяки діяльності Всеукраїнського Центру Дослідження Літератури для Дітей та Юнацтва, реалізації проектів (презентацій, майстер-класів, конкурсів на кращу дитячу книгу року, кращого читача, кращу анотацію на прочитану книгу, кращий малюнок-ілюстрацію до прочитаної книги тощо) провідних видавництв дитячої літератури, активності зацікавлених науковців та педагогів,

розвиток дитячого читання стає не тільки актуальним і модним питанням, а й реальним процесом, який дозволяє говорити про певні результати роботи. Всеукраїнська акція "Живи, книго!", "Щорічний "Форум видавців-дітям", наукові конференції, семінари, зустрічі-презентації – це перелік далеко не всіх заходів, спрямованих на вирішення проблеми подолання шляху книги до читача-дитини. Негативним у цьому випадку є те, що значна частина вчителів початкових класів часто залишаються осторонь від цих подій, не цікавляться новинками видавництва самі і не пропагують нову дитячу книгу своїм учням.

Підсумовуючи сказане, зазначимо, що розвиток самостійного дитячого читання та формування читацької самостійності учнів – це, по-перше, мета вчителя, яку він покликаний реалізовувати на уроках позакласного читання, використовуючи традиційний метод читання-розгляду та впроваджуючи нові прийоми, форми та методи роботи, звертаючи увагу на читацькі інтереси та формування читацької культури учнів; по-друге – завдання сучасного суспільства та його інститутів: сім'ї, родини, школи, бібліотеки, видавництва, громадської організації тощо.

Читацька самостійність – свідчення бібліотечно-бібліографічної та загалом літературної компетенції учнів, яка формується як на уроках читання, так і на бібліотечно-бібліографічних уроках (у процесі традиційного навчання та проведення різноманітних літературних ігор, конкурсів) і виражається у внутрішній потребі і стійкому вмінню дитини самостійно вибирати книжки, читати їх і усвідомлювати прочитане.

Самостійне дитяче читання – ознака високого рівня літературної освіти (яка забезпечує не тільки формування літературної компетенції, а й вміння учнів практично і добровільно, враховуючи власні пізнавальні інтереси та потреби, здійснювати читацьку діяльність з метою самоосвіти, духовного збагачення, інтелектуального розвитку особистості).

З метою удосконалення розвитку самостійного дитячого читання та підвищення рівня літературної освіти в Україні вчителям варто творчо підійти до використання якісних навчально-методичних матеріалів, які б допомогли планувати та проводити уроки позакласного читання, орієнтуючись на системний підхід до вирішення поставленої мети, враховуючи різні аспекти формування читацької самостійності учнів: літературну компетенцію, читацькі інтереси, читацьку культуру, урочну та позаурочну діяльність.

Тема 8. Креативність вчителя та учнів у системі літературної освіти у початковій школі

План

1. Творчий підхід вчителя до планування та організації роботи учнів на уроках читання.
2. Нестандартні уроки читання.
3. Використання елементів новітніх технологій навчання на уроках читання у початковій школі.

Творчий підхід до планування і проведення уроків читання – запорука професійної самореалізації вчителя, цікавого і продуктивного навчання, стимулювання розвитку творчої особистості кожного учня.

Зміст предмета читання у 2 – 4 класах створює передумови для реалізації ідей особистісно орієнтованого навчання, організації розвивально-діяльнісного, діалогічного характеру роботи з текстами, забезпечення різних форм співпраці учнів, розвитку естетичної, мислительної, духовної сфери їх життя.

Суттєві зміни у змісті предмета читання, нові дидактичні і методичні підходи зобов'язують методистів шукати гнучкі, цікаві й результативні варіанти побудови уроків. Щоб цей пошук був цілеспрямованим і науково обгрунтованим, треба зосередитись на тому, *який саме* текст опрацьовується на уроці і *як саме* його можуть сприйняти, осмислити діти конкретного класу.

Центральне місце на уроці читання належить різним видам роботи учнів над текстом. В узагальненому вигляді типовою для структури уроку, на якому опрацьовується новий текст, є така послідовність етапів:

- мотиваційна, змістова і емоційно-почуттєва підготовка учнів до сприймання нової теми, твору;
- технологічна підготовка (читацька розминка, вправляння у читанні складних слів, словникова робота тощо);
- прогнозування (висловлювання учнями припущень щодо можливого змісту твору, розгляд ілюстрацій та ін.);
- сприймання тексту під час первинного ознайомлення (різні види читання);
- смисловий і структурний аналіз тексту і засобів художньої виразності у процесі творчого перечитування;
- смислове і емоційно-ціннісне узагальнення.

Вчителі практикують різні види уроків читання: уроки вивчення творів одного жанру, уроки-сходинки до монографічного вивчення творчості письменника, уроки-інсценізації, уроки з ігровим сюжетом, інтегровані уроки, на яких поєднуються різні види мистецтв: поезія і образотворче мистецтво; поезія і музика, уроки-роздуми, уроки інтегровані або з блочною інтеграцією змісту різних предметів, уроки-діалоги, уроки розвитку літературних творчих здібностей, узагальнюючі уроки (уроки навчального спілкування).

Нестандартні уроки за структурою, способом проведення, особливостями бувають різні.

1. Уроки змістової спрямованості. Їх основним компонентом є взаємини між учнями, засновані на змісті програмного матеріалу – уроки-семінари, уроки-конференції, уроки-лекції, уроки-контрольні роботи.
2. Уроки міжпредметні. Їх мета – "спресувати" споріднений матеріал кількох предметів.
3. Уроки змагання (уроки-КВК, уроки-аукціони, уроки-турніри, уроки-вікторини, уроки-конкурси). Вони передбачають поділ дітей на групи, які змагаються між собою, створення

експертної групи, проведення різноманітних конкурсів, оцінювання їх результатів, нарахування певної кількості балів за правильність і повноту відповідей.

4. Уроки суспільного огляду знань (уроки-творчі звіти, уроки-заліки, уроки-експорт-екзамени, уроки-консультації, уроки-взаємонавчання, уроки-консиліуми). Особливості цих уроків полягають в опрацюванні найскладніших розділів навчальної програми, відсутності об'єктивності при оцінюванні (експертами виступають учні, дорослі, батьки). Вони спонукають до активної самостійної пізнавальної діяльності вивчення додаткової літератури. Проводять її вкінці чверті, семестру, року.

5. Уроки комунікативної спрямованості (уроки-усні журнали, уроки-діалоги, уроки-роздуми, уроки-диспути, уроки-пресконференції, уроки-репортажі). Передбачають використання максимально різноманітних мовних засобів, самостійне опрацювання матеріалу, підготовку доповідей, виступи перед аудиторією, обговорення, критику або доповнення опонентів. Сприяють розвитку комунікативних умінь, навичок самостійної роботи, перетворюють малоцікаве повторення на захоплююче зіставлення точок зору.

6. Уроки театралізовані (уроки-спектаклі, уроки-концерти, кіно-уроки, дидактичний театр). Проводять їх у межах діючих програм, передбачених навчальним планом, викликаючи емоції, інтерес до навчання, спираючись переважно на образне мислення, фантазію, уяву учнів.

7. Уроки подорожування, дослідження (уроки-пошуки, уроки розвідки, уроки-лабораторні дослідження, уроки-заочні подорожування, уроки-експедиційні дослідження, уроки-наукові дослідження). Ці уроки зацікавлюють дітей, чиї інтереси мають романтичну, фантастичну спрямованість. Пов'язані з використанням ролей, відповідним оформленням, умовами проведення, витівками.

8. Уроки з різновіковим складом учнів. Їх проводять з учнями різного віку, спресовуючи у різні блоки матеріал одного предмета, що за програмою вивчається у різних класах.

9. Уроки ділової, рольової гри (уроки-суди, уроки-захисти дисертацій, уроки "Слідство ведуть знавці", уроки- імпровізації, уроки-імітації).

10. Уроки-драматизації.

11. Уроки-психотренінги. Спрямовані на розвиток і корекцію дитячої психіки, на виховання індивідуальності, цілісної та багатогранної особистості. Використовують їх при навчанні дітей різного віку. Психотренінги загострюють сприйняття, поліпшують розумову діяльність. Навчання прийомів самоконтролю, самоорганізації, самодисципліни, розвиток активності сприяють психокорекції особистості.

12. Уроки на інтегративній основі.

На сучасному етапі важливим є вміння вчителя проводити уроки читання у початковій школі з використання елементів новітніх технологій навчання. Маємо на увазі використання технології розвитку критичного, творчого мислення, інтерактивного навчання, ігрових технологій..

Плани практичних занять

Тема 1: Проблема літературної освіти молодших школярів у працях науковців та педагогів-практиків

План

1. Літературна освіта молодших школярів: зміст, мета, завдання, принципи.
2. Аналіз концепції "Літературна освіта школярів" Н.Скрипченко та ін.
3. Огляд "Державного стандарту освіти. Словесність. Читання".
4. Наукові розробки проблеми літературної освіти молодших школярів О.В. Джежелей, О.Я.Савченко, Л. І. Іванової та інших педагогів.

Література

1. Державний стандарт освіти. Словесність. Читання // Початкова школа. – 2001. – № 1.
2. Джежелей О. В. Літературна освіта молодших школярів // Початкова школа. – 1994. – № 1.
3. Іванова Л. І. Літературна освіта молодших школярів // Коваль Г. П., Іванова Л. І., Суржук Т.Б. Методика читання: навчальний посібник. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2008. – С. 224 – 255
4. Коваль Г. Урок читання в початкових класах. Зміст та дидактична структура. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2004.
5. Концепція літературної освіти в 12-річній загальноосвітній школі: Проект / О.Я.Савченко, В.О. Мартиненко, Н. Й. Волошина та ін. // Дивослово. – 2002. – № 4.
6. Наумчук М. М. Сучасний урок української мови в початковій школі (методика і технології навчання). – Тернопіль, 2005.
7. Методика викладання української мови. Навчальний посібник за ред. С. І. Дорошенка. – К.: Вища школа, 1992.
8. Програми для середньої загальноосвітньої школи. 1-4 класи. – К.: Початкова школа, 2001.
9. Савченко О. Читанка. 2 клас. – К.: Освіта, 2004.
10. Савченко О. Читанка 3 клас. – К.: освіта, 2004.
11. Савченко О. Читанка 4 клас. – К.: освіта, 2004.
12. Скрипченко Н. Ф. Першооснови літературної освіти в початковій ланці школи // Початкова школа. – 1992. – № 7.
13. Степанишин Б. І. Стратегія і практика в літературній освіті учнів: Роздуми старого методиста-словесника, або від "альфи" до "омеги" у викладанні рідного письменства у школі. – К.: Веселка; Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2003. – 191с.

Завдання для самостійного опрацювання

1. Законспектувати статтю: Джежелей О. В. Літературна освіта молодших школярів // Початкова школа. – 1994. – №1.
2. Підготувати розгорнутий аналіз програми з читання для 2-4 класів

Тема 2: Літературна компетенція учнів і її складові. Читацька та особистісно-дяльнісна компетенції.

План

1. Уроки читання як основна форма реалізації змісту літературної освіти та формування літературної компетенції учнів.
2. Компоненти літературної компетенції.
3. Проблеми формування читацьких вмінь і навичок молодших школярів.
4. Особливості стимулювання і розвитку читацьких інтересів дітей.
5. Аналіз конспектів уроків класного читання у 1-4 класах.

Література

1. Гудзик І.П. Два різновиди читання. – К.: Радянська школа, 1990.
2. Габулова Р.М. Шляхи вдосконалення техніки читання // Початкова школа. – 1982. – № 11. – С. 37 – 42.
3. Григорчук А., Мельник І. Виразне читання як засіб розвитку емоційно-чуттєвої сфери молодших школярів // Початкова школа. – 2010. – № 9. – С. 19 – 23.
4. Григорчук А., Чеховська Л. Вивчення художнього твору // Початкова школа. – 2005. – № 7. – С.10 – 14.
5. Гуня Л.П. Наступність і перспективність у навчанні читати // Початкова школа. – 1994. – № 3. – С. 17.
6. Державний стандарт початкової загальної освіти. Словесність. Читання // Початкова школа. – 2001. – №1. – С. 28-54.
7. Джежелей О.В. Навчаємо слухати, говорити, читати // Початкова школа. – 1994. – № 6. – С. 17.
8. Дідух М.В. Ігрові прийоми навчання читати // Початкова школа. – 1991. – № 1.-С. 10.
9. Жубрид С. Цікаві завдання до уроків читання // Початкова школа. – 2004. – № 1. – С. 23-25.
10. Коваль Г. П., Іванова Л. І., Суржук Т. Б. Методика читання: навчальний посібник. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2008. – 280 с.
11. Концепція літературної освіти в 12-річній загальноосвітній школі: Проект / О. Я. Савченко, В. О. Мартиненко, Н. Й. Волошина та ін. // Дивослово. – 2002. – № 4.

12. Методика викладання української мови. Навчальний посібник за ред. С.І.Дорошенка. – К.: Вища школа, 1992.
13. Навчальна програма для загальноосвітньої школи 1 – 4 кл. – К.,2006.
14. Науменко В., Рогоча Г. Робота з пошуковою таблицею в системі формування навички читання в учнів // Початкова школа. – 2010. – № 6. – С. 15 – 16.
15. Наумчук М. М. Сучасний урок української мови в початковій школі (методика і технології навчання). – Тернопіль, 2005.
16. Олійник Г. Виразне читання. – Тернопіль: Навчальна книга "Богдан", 2005.
17. Пальченко І.Г. Про навчання дітей швидкочитання та каліграфічного письма // Початкова школа. – 1993. – № 4. – С. 15 – 18.
18. Пальченко І.І. Про вдосконалення техніки читання (з досвіду застосування методичних рекомендацій професора І.Т.Федоренка) //Початкова школа. –1986. – № 11. – С. 15.
19. Пальченко І.І. Система вправ для розвитку навичок швидкого читання // Початкова школа. – 1991. – №4.
20. Пачашинська М. Тематичне оцінювання з читання. 2 клас. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2010. – 48с.
21. Пачашинська М. Тематичне оцінювання з читання. 3 клас. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2010. – 32с.
22. Пачашинська М. Контроль навчальних досягнень з читання. 4 клас. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2010. – 64с.
23. Пелешок Е., Шевчук Т. Особливості аналізу художнього твору на уроках читання у 3-4 класах // Початкова школа. – 2002. - № 2. – С. 16 – 18.
24. Пінчук Г. Робота з удосконалення техніки читання // Початкова школа. – 1997. – № 11. – С. 8-11.
25. Програми для середньої загальноосвітньої школи. 1-4 класи. – К.: Поч. шк, 2001.
26. Савченко О. Етапи опрацювання художніх творів на уроках читання // Початкова школа. – 2005. – № 9. – С. 22-27.
27. Сарапулова Е.Г. Швидкочитання для першокласників //Початкова школа. – 1993. – № 4. – С. 25.
28. Скрипченко Н.Ф. Шляхи вдосконалення класного і позакласного читання // Початкова школа –1990. – № 5. – С. 36.
29. Стадник Л. Читаємо, думаючи, і думаємо, читаючи // Початкова школа. – 2010. – № 2. – С. 47 – 49.
30. Федоренко І.Т. Система вправ для вдосконалення читання школярів // Початкова школа. – 1989. – № 11.

Завдання для самостійного опрацювання

1. Опрацювати статті: Науменко В.О. Формування навичок читання // Початкова школа. – 1991. – № 4, Науменко В., Рогоча Г. Робота з пошуковою таблицею в системі формування навички читання в учнів // Початкова школа. – 2010. – № 6. – С. 15 – 16.
2. Реферат на тему "Компетентнісний підхід у початковій школі".
3. Групові та індивідуальні проекти на тему: "Формування читацької компетенції учнів та використання методик новітніх технологій навчання".

Тема 3: Літературознавча та бібліотечно-бібліографічна компетенції.

План

1. Літературознавча компетенція учнів як результат реалізації аспекту навчальної програми з читання "Літературознавча пропедевтика".
2. Елементи теорії літератури та їх вивчення на уроках читання у початковій школі. Літературознавчі словнички.
3. Формування бібліотечно-бібліографічної компетенції учнів на уроках позакласного читання та в позаурочний час.
4. Літературні ігри, ефективні у процесі формування названих компетентностей учнів початкової школи.
5. Аналіз конспектів уроків читання у 1-4 класах.
6. Ознайомлення з конспектами бібліотечних уроків.

Література

1. Карнаух Т. Впровадження інтерактивних методів навчання на уроках читання // Початкова школа. – 2005. – №11. – С. 5 – 8.
2. Жубрид С. Цікаві завдання до уроків читання // Початкова школа. – 2004. – №1. – С. 23 – 25.
3. Киричук О.І., Волошина Г.П. Підготовка учнів до сприймання художнього тексту // Початкова школа. – 1992. – № 9 – 10. – С. 29 – 30.
4. Коваль Г. П., Деркач Н. І., Наумчук М.М. Методика викладання української мови: навч. Посібник. – Тернопіль: Астон, 2008. – 287с.
5. Коваль Г. П., Іванова Л. І., Суржук Т. Б. Методика читання: навчальний посібник. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2008. – 280 с.
6. Коновець С.В. Сприйняття й оцінювання учнями мистецьких творів // Початкова школа. – 1987. – № 10.
7. Кучинський М.В. Робота над загадкою // Початкова школа. – 1994. – № 6.
8. Мовчун А. Запрошуємо у світ літературознавчих термінів // Початкова школа. – 2004. – № 1. – С. 48.

9. Науменко В. Навчання вдумливого читання і розуміння художнього твору // Початкова школа. – 2008. – № 7. – С. 50 – 51.
10. Науменко В. О. Робота над художнім твором на уроках читання // Початкова школа. – 1985. – № 6.
11. Науменко В. О. Формування навичок читання // Початкова школа. – 1991. – № 4.
12. Пархоменко Н. Методика роботи над словом, текстом на уроках читання // Початкова школа. – 1997. – № 7.
13. Паскал Н. Використання гри та ігрових ситуацій на уроках читання // Початкова школа. – 1997. – № 6.
14. Пелешок Е., Шевчук Т. Особливості аналізу художнього твору на уроках читання в 3 – 4 класах // Початкова школа. – 2002. – № 2. – С. 16 – 18.
15. Пометун О., Пироженко Л. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: наук., метод. посіб. / О. І. Пометун, Л. В. Пироженко. За ред. О. І. Пометун. – К.: Видавництво А. С. К., 2004. – 192 с.
16. Савченко О. Я. Етапи опрацювання художніх творів на уроках читання // Початкова школа. – 2005. – № 9. – С. 22 – 27.
17. Ткачук Г. П. Методика позакласного читання у початкових класах: Навчально-методичний посібник / Г. П. Ткачук. – Кам'янець-Подільський: ФОП Сисин О. В., 2010. – 264 с.
18. Глумачний словник з рідної мови та читання // Упорядкування Лисняк Н. В., Мельничайко О. І. – Тернопіль: Підручники й посібники, 2008. – 64 с.
19. Цимбалюк Л. Проблеми введення літературознавчої пропедевтики в початкових класах // Початкова школа. – 2000. – № 11. – С. 21- 24.

Завдання для самостійного опрацювання

1. Опрацювати статтю: Іванова Л. І. Літературознавча пропедевтика в початковій школі // Початкова освіта. – 2006. – № 8. – С. 3. – Методичний poradnik. Вип. 2.
2. Групові та індивідуальні проекти на теми: "Формування літературознавчої компетенції учнів та використання методик новітніх технологій навчання", "Формування бібліотечно-бібліографічної компетенції учнів та використання методик новітніх технологій навчання".
3. Опрацювання розділу "Літературні ігри в підготовці дитини-читача" із книги Джежелей О. В. Ємець А. А. Позакласне читання: методичні поради, розробки уроків. – Харків: Основа, 2007. – С. 102 – 117.
4. Зробити підбірку літературних ігор для використання на уроках читання в початковій школі.

Тема 4: Критичне мислення та аналіз художніх текстів на уроках читання у початковій школі

План

1. Технологія розвитку критичного мислення на уроках читання у 2-4 класі.
2. Смісловий аналіз художнього тексту.
3. Композиційний аналіз художнього тексту.
4. Емоційно-образний аналіз.
5. Лексико-стилістичний аналіз.
6. Тематико-проблематичний аналіз.
7. Аналіз персонажів художніх творів.
8. Розгляд конспектів уроків вивчення нового матеріалу з читання у 2-4 класах.

Література

1. Адрелян О. Загальнопіднавальні вміння як компонент критичного мислення молодших школярів // Рідна школа. – 2001. – № 4.
2. Вайнштейн М. Критичне мислення як основа демократичного навчання // Рідна школа. – 2001. – № 4. – С. 49 – 51.
3. Вукіна Н. В., Дементієвська Н. П. Критичне мислення: як цього навчати. – Харків: Основа, 2007. – 108 с.
4. Голянич М.І. Елементи лінгвістичного аналізу художнього тексту// Початкова школа. – 1988. – № 11.
5. Киричук О.І., Волошина Г.П. Підготовка учнів до сприймання художнього тексту // Початкова школа. – 1992. – № 9 – 10. – С. 29 – 30.
6. Коваль Г. П., Іванова Л. І., Суржук Т. Б.. Методика читання: навчальний посібник. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2008. – 280 с.
7. Науменко В. Навчання вдумливого читання і розуміння художнього твору // Початкова школа. – 2008 . – № 7. – С. 50 – 51.
8. Науменко В. О. Робота над художнім твором на уроках читання // Початкова школа. – 1985. – № 6.
9. Савченко О. Я. Етапи опрацювання художніх творів на уроках читання// Початкова школа. – 2005. – №9. – С.22 – 27.
10. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи. – К., 2002.
11. Савченко О.Я. Методика читання у початкових класах. – К.: Освіта, 2007.
12. Сучасні підходи щодо організації методичної роботи в початковій школі // Розкажіть онуку. – 2008. – №9. – С. 5 – 11.
13. Сучасний урок у початковій школі. 33 уроки з використанням технології розвитку

критичного мислення. – Харків: Основа, 2007. – 240 с.

Завдання для самостійного опрацювання

1. Розробити схеми аналізу художніх творів різних жанрів, які використовуються в початковій школі.
2. Підготувати конспект уроку з читання з використанням технології критичного мислення.

Тема 5: Дитяче читання і розвиток творчої особистості учнів

План

1. Проблема розвитку дитячого читання та формування самостійного читача.
2. Розвиток творчої особистості учня у процесі вивчення літературних творів.
3. Читацькі щоденники як складова читацького досвіду і одна із форм самостійної роботи учнів.
4. Сучасні програми розвитку дитячого читання в Україні та за кордоном.
5. Аналіз конспектів тематичних, жанрових, авторських уроків позакласного читання (2-4 класи).

Література

1. Джежелей О. В., Ємець А. А. Позакласне читання. 1-4 класи: методичні поради, розробки уроків. – Х.: Вид. група "Основа", 2007. – 176 с.
2. Джежелей О. В. Літературна освіта молодших школярів // Поч. шк. – 1994. – № 1.
3. Коваль Г. П., Іванова Л. І., Суржук Т. Б.. Методика читання: навчальний посібник. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2008. – 280 с.
4. Іванова Л. І. Формування читацької самостійності учнів початкових класів. – Рівне: ІМЦ, 1995.
5. Наумчук М. М. Позакласне читання в 1-му класі. – Тернопіль: Підручники і посіб., 1995.
6. Наумчук М. М. Позакласне читання в 2-му класі. – Тернопіль: Підручники і посіб., 1995.
7. Наумчук М. М. Позакласне читання в 3-му класі. – Тернопіль: Підручники і посіб., 1995.
8. Наумчук М. М. Позакласне читання в 4-му класі. – Тернопіль: Підручники і посіб., 1999.
9. Підлужна Г. В. Розвиток читацької самостійності молодших школярів. – Автор. дис. ... канд. пед.наук. – К., 1999.
10. Светловская Н. Н. Основы науки о читателе: теория формирования правильной читательской деятельности. – М.: Магистр, 1993. – 181 с.
11. Светловская Н. Н. Самостоятельное чтение младших школьников. – М.: Просвещение, 1980.
12. Скарбничка юного читача // Позакласний час. – 2010. – № 3. – С. 49.

13. Скрипченко Н. Ф. Першооснови літературної освіти в початковій ланці школи // Початкова школа – 1992. – № 7.
14. Скрипченко Н. Ф. Шляхи вдосконалення класного і позакласного читання // Початкова школа. – 1990. – № 5. – С. 36 – 40.
15. Ткачук Г. П. Методика позакласного читання у початкових класах: Навчально-методичний посібник / Г. П. Ткачук. – Кам'янець-Подільський: ФОП Сисин О. В., 2010. – 264с.
16. Ткачук Г. П. Читання-розгляд як системний метод формування культури читацької діяльності учня // Початкова школа. – 2009. – С. 7 –10.

Завдання для самостійного опрацювання

1. Підготувати доповіді на тему "Технологія розвитку творчої особистості школяра".
2. Розробити модель уроку з читання із використанням методик цієї технології.
3. Розробити методичні рекомендації щодо розвитку самостійного дитячого читання. Групові проекти на тему "Програма розвитку дитячого читання для учнів 2, 3, 4 класів".
4. Скласти список книг для самостійного читання для учнів 2,3,4 класів.

Завдання для контрольної роботи

Варіант 1

1. Літературна компетенція і її компоненти.
2. Дайте визначення поняттю: "літературна освіта молодших школярів".
3. Розробіть фрагмент уроку з читання з використанням інтерактивних форм роботи.
4. Наведіть приклади завдань для формування особистісно-діяльнісної компетенції учнів.

Варіант 2

1. Критерії оцінювання бібліотечно-бібліографічної компетенції молодших школярів.
2. Дайте визначення поняттю: "техніка читання".
3. Розробіть фрагмент уроку з читання, де б було реалізовано завдання пропедевтичного характеру.
4. Наведіть приклади завдань для формування літературознавчої компетенції учнів.

Варіант 3

1. Особистісно-діяльнісна компетенція учнів та її формування на уроках читання.
2. Дайте визначення поняттю: "літературознавча компетенція".
3. Розробіть фрагмент уроку з читання, на якому проводиться аналіз художнього твору.
4. Наведіть приклади завдань для формування бібліотечно-бібліографічної компетенції учнів.

Варіант 4

1. Читацька компетенція учнів та її формування на уроках читання.
2. Дайте визначення поняттю: "особистісно-діяльнісна компетенція".
3. Розробіть фрагмент бібліотечного уроку з позакласного читання.
4. Наведіть приклади завдань для формування читацької компетенції учнів.

Варіант 5

1. Критерії оцінювання літературознавчої компетенції учнів.
2. Дайте визначення поняттю: "читацька самостійність".
3. Розробіть фрагмент тематичного уроку з позакласного читання.
4. Наведіть приклади завдань для формування навиків аналізу художнього тексту в учнів початкової школи.

Варіант 5

1. Нетрадиційні уроки читання в початковій школі.
2. Дайте визначення поняттю: "читацька культура".
3. Розробіть фрагмент уроку з читання з використанням методик технології критичного мислення.
4. Наведіть приклади завдань для формування літературної компетенції учнів.

Питання для підсумкового контролю

1. Літературна освіта як складова початкової ланки освіти.
2. Мета і завдання, основні положення розвитку літературної освіти молодших школярів.
3. Принципи і напрями роботи з формування першооснов початкової літературної освіти.
4. Урок читання як основна форма опанування змісту літературної освіти.
5. Компоненти літературної освіченості молодших школярів.
6. Компетентнісний підхід до навчання читати молодших школярів.
7. Літературна компетенція і її компоненти.
8. Особистісно-діяльнісна компетенція і методика її формування.
9. Орієнтовні завдання для формування особистісно-діяльнісної компетенції учнів.
10. Критерії оцінювання рівня сформованості особистісно-діяльнісної компетенції.
11. Основні аспекти читацької компетентності: правильність, виразність, свідомість, швидкість читання.
12. Програмові вимоги щодо читацьких вмінь і навичок учнів 2-4 класу.
13. Сучасні тенденції удосконалення методики формування читацької компетенції.
14. Орієнтовні завдання для формування читацької компетенції учнів.
15. Критерії оцінювання рівня сформованості читацької компетентності учнів молодших класів.
16. Літературні поняття та аналіз літературного твору – складові літературознавчої компетенції учнів.
17. Інтерактивні види роботи та літературні ігри у процесі формування літературознавчої компетенції молодших школярів.
18. Літературознавчі словнички та їх роль у реалізації розділу курсу читання "Літературознавча пропедевтика".
19. Схеми аналізу творів різних жанрів у початковій школі.
20. Орієнтовні завдання для формування літературознавчої компетенції.
21. Критерії оцінювання рівня сформованості літературознавчої компетентності учнів молодших класів.
22. Зміст бібліотечно-бібліографічної компетенції учнів початкової школи.
23. Особливості формування бібліотечно-бібліографічної компетенції молодших школярів на уроках позакласного читання та у процесі роботи з дитячою книжкою.
24. Орієнтовні завдання для формування бібліотечно-бібліографічної компетенції.
25. Критерії оцінювання рівня сформованості бібліотечно-бібліографічної компетентності учнів молодших класів.
26. Методика технології розвитку критичного мислення на уроках читання в початковій школі.
27. Творчий підхід вчителя до організації роботи учнів на уроках читання.

28. Нестандартні уроки читання.
29. Розвиток творчої особистості учнів як одна із ефективних технологій навчання.
30. Орієнтовні завдання для розвитку особистісно-діяльнісної компетенції учнів.
31. Проблема розвитку дитячого читання та формування самостійного читача.
32. Методичні аспекти формування читацької культури та стійкого інтересу до літературних творів в учнів початкової школи.
33. Уроки позакласного читання та позаурочна читацька діяльність учнів.
34. Літературні ігри у процесі підготовки дитини-читача.
35. Сучасні програми розвитку дитячого читання в Україні та за кордоном.
36. Наукові розробки проблеми літературної освіти молодших школярів О. В. Джежелей, О.Я.Савченко, Л. І. Іванової та інших педагогів.

Етапи роботи над проектом

- I. Етап передпроектної підготовки.
- II. Дослідницький етап.
- III. Етап представлення отриманих результатів.

I. Етап передпроектної підготовки:

- 1) формування проектної групи;
- 2) визначення об'єкта дослідження;
- 3) визначення теми проектної роботи;
- 4) визначення проблемної мети (задачі);
- 5) висунення гіпотез вирішення проблемної задачі;
- 6) обґрунтування методів дослідження;
- 7) розробка плану дослідження;
- 8) пошук інформації, вивчення науково та методичної літератури з проблеми, яка досліджується.

II. Дослідницький етап:

- 1) збір даних із використанням відповідних методів дослідження (опрацювання науково-методичної літератури, анкетування вчителів та учнів, спостереження, тестування та ін.);
- 2) обробка й аналіз отриманих даних;
- 3) підготовка висновків;
- 4) співставлення висновків із гіпотезою;
- 5) оформлення результатів дослідження та підготовка до підсумкового звіту.

III. Етап представлення отриманих результатів:

- 1) публічна презентація результатів дослідження;
- 2) аналіз обробки виконаної роботи;
- 3) оцінка роботи проектної групи в цілому і кожного з його учасників окремо.

Результати проекту повинні містити дві складові частини: теоретичну та практичну (розробка конспектів уроків з читання з урахуванням запропонованої у теоретичній частині методики навчання молодших школярів певних знань, вміння навичок).